

## BAKIOKO SAN FERNANDO KAPILEA

1937. urteko apirilaren 30ean jausi zan Bermeo faxisten eskuetan. Maiatzaren 6an, Bakiorantzako norabidea hartu eben, Matxitxako inguruetan egozan Eusko Gudarosteko gudarieri erasoteko. “*Frecce Nere*” (gezi baltzak) izeneko italiar-espainiar guda-talde mistoko mila mutil ahalegindu ziran euskalduneri atzera joan eragiten, baia ezin.

Bien bitartean, egokerearen estuasuna ikusita, Bakioko agintariak, Leandro Oraindi alkatea buru zala, herria hutsituteko agindua emon eben. Halan bada, maiatzaren 1ean, herritar askok, gehien-gehienak, errefuxiatuak eta agintariak ines egin eben herritik, faxistak ganean etozalako. Herria ia hutsik lotu zan, atzeraka joiazan euskal gudari batzuk izan ezik. Beroneek **Iata** mendian eginda eukezan lubagietan sartu ziran, faxistak noz etorriko, hareeri bertan aurre egiteko usteagaz. Artean, “*Itxasalde*” batailoiko gudariak, bakiotarrak batzuk.

Maiatzaren 9an, Matxitxakoko guda-lerroak huts egin eta egun beratan jausi zan, bada, Bakio faxisten eskuetan. Herria hutsik egoan. Herria hartu ostean, egun batzugarrenean, maiatzaren 12an, hasi ziran faxistak **Iata** mendian gora, arerioak euren jagon lekuetatik urten eragin eta handik asagora bota gurean. “*Frecce Nere*” italiar-espainiar 4. erregimentu mistoko lelenengo batailoiko guda mutilak ziran. **Iata** mendiko eraso hasita egoan.



Eskaldunen jagon lekuak eta adorea hobeak izan arren, lortu eben, azkenean, faxistak euren asmoa, maiatzaren 19an, baia. Zazpi egunean eutsi eutseen, jo ta su, euskaldunak faxisteri **Iata** mendiko bizkarrean. Ahalegin horretan, alderdi bateko zein besteko gudariak galdu eben bizia bertan, **Iata** mendian. Eskaldunen aldetiko barririk ez bajaku heldu be, faxisten

alderdian burrukaldi hatan hildako batzuen barri badogu, behintzat. Seguru antzean, askoz be gehiago izango ziran.

Burrukaldia maiatzean izan bazan be, handixik eta 4 hilabetera, irailaren 12an, **Iata** mendiko bizkarrean agertu zan “*Frecce Nere*” guda-taldeko espainiar gudari baten gorpua, José Rubio Cuecas izan zan hildako haren izena. **Uradarione** errekearen adarrerrekatxu dan **Altzaga** izenekoaren ondoan, hatan be. Hil eta lau hilabete garrean! Bera guda-talde horretako 4. erregimentukoa zan. Halan egiaztatu eban erregimentu horretako kapilaua zan On Giuseppe Pio Poli jaunak (1937ko zementiaren 12an).

Bizkaia galdu zanean, faxistak aurrera egin eben, Santander alderantza. Bertaratu baino lehenago, “*Frecce Nere*” guda-taldeko 3. erregimentuko lelenengo batailoiari “*Monte Jata*” izena emon eutsoen. Kataluniako frontean, ostera, 1. erregimentuko lelenengo batailoiak eroian izen hori 1938. urtean.

## Kapilea edo eleizatxua

Madriko Museo del Prado deritxonaren zuzendaria izan zan Fernando Alvarez de Sotomayor y Zaragoza jauna, Ferroleko galziarra. Sasoi hatako Espainiar artista, margolari ospetsua bera. San Fernando kapilea edo eleizatxua eregin eragin eban, 1937. urteko maiatzaren 12an, **Iata** mendiko erasoan, hildako izen bereko beraren semearen eta beronen soldaduki-deen omenez. Hildako semea, Fernando Alvarez de Sotomayor y Castro izeneko, alferrez probisionala zan, “*Frecce Nere*” italiar-espainiar guda-talde mistoko gudamutila. Beragaz batera, beste bederatzi espainiar gudari eta sei italiar, kapitain bat, teniente bat, sarjentu bat eta 3 gudari, hil ziran **Iata** mendian egun hatako burrukaldian, aurki.

Fernando Alvarez de Sotomayor y Castro jaunaren heriotza-agiria eskatu eutson Bakioko udalari A Coruñako legegizona zan Manuel Sendon Amado jaunak, 1937ko irailaren 6an.



Eleizatxua **Arrilabanaga** izeneko inguruan dago, **Uriarte** baserriko Patxo Uriarteri erositako **Ametzetabaso** izeneko basoko lursaila baten. Kapilearen proiektua Pedro Muguruza Otaño jaunak eginikoa zan, gizon hau Arkitektura Zuzendari Nagusia izan zan sasoi haretan Espainian. Eregigina, barriz, Raimundo Bilbao izan zan. Kapilearen zabalpena 1943ko garagarriaren 24an, zapatuz, egin zan. Herriko agintari eta pertsona esaguratsuakaz batera lagun asko batu ei zan bertara.

Kapilea Mungiako artziprestea izan zan Antonio Ganboa jaunak bedeinkatu eban, mezea emon eta gero. Horretan Bakio-ko umeen eleizako abesbatzak be esku hartu eban. Kapilearen ardurea Fulgen Garairen eskuetan itzi eben, eta zabaldu zanetik eta 1955. urtera arte, apur gorabehera, urtero emoten zan mezea bertan San Fernando egunean (maiatzaren 30ean),



Fernando Alvarez de Sotomayor y Zaragoza aitak ordainduta. Gogoratu San Fernando santua dana Espainiako Falangearen santu jagolea.

Altara ganean, San Fernando erregearen esfingearen margokia egoan. Altarearen beheko alderdian, Fernando Alvarez de Sotomayor y Zaragoza jaunak berberak eginda, beraren semearen heriotzearen irudi antzeko eran, beste margoki bat egoan. Alboko horma bietan, bestetik, harrinabarrezko hilarri bana. Bertan idatzita egozan **Iata** mendiko bizkarrean egun hatan hildako gudari faxisten izenak:

Ezkerrekoan, espainiarrak: *“Fernando Alvarez de Sotomayor - alférez*

*.....*

*Manuel ..... Gil*

*Daniel Díaz Díaz*

*Jerónimo Fernando Ardila*

*Manuel Fernández Martín*

*Agustín Palomo*

*Alfredo Pedrajo*

*Daniel Ramatar*

*José Vázquez Labera”*

Esikoikoan, italiarrak:

*“Serafino Migazzo - capitán*

*Antonino Terranova - teniente*

*Antonino Mariano - sargento*

*Modesto Comandone - soldado*

*Enmanuele Savarino - soldado*

*Luigi Maiorino - soldado”*

Bizkaiko Gotzaindegiak, 1944. urteko dagonilaren 4an, emon eutson Eleizearen baimena Fernando Alvarez de Sotomayor y Zaragoza jaunari berak eregitako kapilan San Fernando santua gurtuteko fundazioa sortuteko. Horretarako, 22.582,85 pezeta emon ebazan jaun harek. Halan, diruaren zati bategaz, urtero 13 meza esateko ziran, hilabete guztietan hileko 12. egunean bana eta bestea maiatzaren 30ean, San Fernando santuaren egunean. Ganerako dirua kapilea bera konpondu eta kandelak eta orioa erosteko zan.



Hurrengo egunean, dagonilaren 5ean, Alvarez de Sotomayor jaunak Bakioko abadeari, On Antonio Alegria, bialdutako eskutitzean, **Arrilabanagako** kapilearen inguruko egitekoak arean aldatuteko eskatu eutson. Halantxe, urteko hile guztietako 12. egunean kapilan mezea esan beharrean, maiatzetik urrira arteko hileetan mezea bertan kapilan baino ez esatea proposau eutson, ganerakoetan, herriko eleiza nagosian esango ebal, aro txarra eta abar zala-eta. Sakristau eta meзамutilarentzako aurretik dirurik iminita ez egoanez, gastu hareek beste alderditik ordainduko ebazala jakin eragin eutson abadeari. Urte hatako gastuok estalduteko, bada, 100 pezeta emon eutsozan abadeari.

On Antonio Alegria jaunak, Bakioko abadea, diru kopuru hareri nahikoa eritxi ez, aurki, eta diru gehiago (30 pezeta me-

zako) eskatu gura izan eutson Alvarez de Sotomayor jaunari. Gotzaindegiak, ostera, Alvarez de Sotomayor jaunak eskainia onartutera behartu eban abadea. Beronek eskatutakoari larregi zala eritxi eutson Gotzaindegiak, Gotzaindegia eta Bakioko abadearen arteko eskutitz joan-etorrian agiriko danez.

Eleizatxu hori, bada, ez da inoz baseleiza izategino heldu, ez jatorrian ez eta geroko erabilkeran be, kapilea besterik ez da izan. Herriak ez dau inoz haregazko ezelango oneraspenik euki. Oker ez banago be, azkenengo mezea edo prozesinoa 1955. urtearen inguruan egin zan. Harrezkeroan, bapez.

Kapilea, Armintzako bidearen ondotxuan dago, bidearen azpitxuan egon be. Armintza bideko goiko ikuspegi nagosira heldu baino lehenago, Armintzako bidetik urten eta eskoatara, **Andiño**ko basobidea (**Portumeko** lehengo bide zaharra) hartuten dan lekutik 30 metrora, eskoatara barrian.

1981. urtean harrinabarrezko hilarri hareek behearen ganen txikituta agiri ziran eta San Fernandoren erregearen ganeko margokia nonork ostuta egoan. 1982. urtean, barriz, baten batek zatiak batu eta lehenago egozan lekuetan eta eran atzera iminita agiri ziran, zatiren batzuk galduta egozala. 1984. urtean, ostera, harriok, altarea eta barruko gehiena apurtuta eta galduta egozan, betiko. Urteotan, ehiztari eta basogintzan ibili diranentzako babesleku baino ez da izan kapilea. Gaur egun, teilatua beheraren ganera jausita eta barruak hutsituta, kanpoko hormak sasi artean baino ez jakoz ikusten. Hor dago, bertan behera itzita, betiko, noz jausiko, betiko noz desagertuko.

### **Iturri bibliografiko eta dokumentalak**

- "The Tree of Guernica. A field study of modern war", Hodder & Stoughton, George L. Steer, 1938.
- "Ermitas de Bakio", Pablo Zurimendi, 1984, argitaratu bakoia.
- "Antxiñeko I, Historias de Bakio", Alejandro, Espe eta Sabin Uriarte, argitaratu bakoia, 1989.



- Bakioko Udal Agiritegia (BAUA):
- “Registro de salida de comunicaciones del Juzgado Municipal de Baquio”,  
3402 - 0014/002 (1935-1940) - JUZGADO.
- “Registro de entrada de comunicaciones del Juzgado Municipal de Baquio”,  
3401 – 0014/001 (1935-1940) - JUZGADO.
- Bizkaiko Eleizearen Historia Agiritegia (BEHA):
- “Papeles varios”, A-053 mikrofilma, 0258/004-00 (doc.14, doc.27, doc.31, doc.35), 1944.

*Iniaki MARTIARTU*  
*BAKIO*  
*2006ko abendua*